REVERBERAȚIILE TĂCERII ÎN LIRICA LUI VASILE ROMANCIUC

Olga FRUNZA
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: În lirica lui Vasile Romanciuc, tăcerea reprezintă o dominantă care s-a îmbogățit cu noi semnificații odată cu evoluția formelor discursului poetic. Înțeleasă la început ca o limită impusă autoexprimării dintr-un sentiment de umilinţă şi laşitate, ea ajunge să fie considerată sursă de inspirație pentru o utilizare mai profundă a limbajului. Dar nu e vorba de tăcerea provocată de alegerea mijloacelor nepotrivite de exprimare artistică, ci de tăcerea în căutarea perfecțiunii: poezia în care emoția e mai presus de cuvânt. Limbajul poetic este limbajul tăcut al gândirii, iar poetul – mesager al inaudiabilului.

Cuvinte-cheie: *tăcere, linişte, ideal, origine, recuperarea sensului, transgresarea limbajului*

Abstract: In the Romanciuc′s lyric, the silence is a dominant point that enriched itself with new meanings with during authors speech. At the beginning it was understood first as a limit to self-expression by the humility and cowardice, it soon becomes the source of inspiration for a deeper use of language. However, it is not the silence caused by wrong choice of the artistic expression, but by silence in the search for perfection: the poetry in which emotion is above the word. The poetic language is the silent language of thought, and the poet – messenger of the inaudible.

Key words: *silence, stillness, ideal, origin, meaning recovery, language transgression*

A asocia tăcerea și poezia, la prima vedere, este o tentativă paradoxală, fiindcă poezia este indisolubil legată de „aspectul fonologico-timbric al limbii” [1, 96]. La o lectură de ansamblu a poeziilor lui Vasile Romanciuc, remarcăm că, în sistemul său de imagini, tăcerea ocupă un loc privilegiat. Putem afirma că face parte dintre acei poeţi „care mai întîi reduc la tăcere un univers prea zgomotos şi toate bubuiturile lui, şi ei aud ceea ce scriu chiar în timpul cînd scriu, în lenta măsură a unei limbi scrise” [2, 7]. Tăcerea este singura care stinge vacarmul lumii. Pornind de la această premisă, ne propunem o prezentare a formelor și semnificațiilor tăcerii, într-o perspectivă temporală amplă, pentru a demonstra că tăcerea a evoluat de la o imagine artistică reiterată la un concept complex pe care se întemeiază idealul estetic al poetului creator. Vom încerca să stabilim ce conexiune există între tăcere și alte imagini artistice legate de manifestarea sau absența sunetului (cum sunt cântecul, mutenia, liniștea), reliefând ***faţetele tăcerii*** în textele poetice.

În placheta de debut „Genealogie” (1974), poetul respinge tăcerea în favoarea ***cântecului***, ales drept principiu de creație: „Urc în spic, m-afund în brazdă,/ Nu cumva ca vreo bucată/ Din pământul țării mele să rămână necântată” [3,7].

Cântecul exprimă acea stare de exaltare din dragoste pentru frumusețile plaiului și rodnicia pământului natal. Prin cântec se traduce aspirația poetului spre armonia și muzicalitatea versului, ca rezultat al cizelării artistice a limbajului. Este, de fapt, o reminiscență a poeticii generației șaizeciste sub auspiciile căreia tânărul Vasile Romanciuc își începea cariera literară. În acest sens, criticul Mircea Scarlat menționează că poeții din Republica Moldova „își cântă plaiurile natale și graiul matern, văzând în el garanția individualității etnice" [4, 267]. Ralierea lui Vasile Romanciuc la o paradigmă literară afirmată nu poartă vreo tentă de epigonism, ci exprimă mai degrabă un angajament de continuitate a tradiției poetice, o formă de conștientizare a rolului de tribun al poporului care are menirea de a răspândi valorile. Cântecul devine mijloc de exteriorizare a necesității de preamărire a vieții: „Mi-e-atât de scumpă viața – / E totul pe pământ... / Însă îmi place viața, / Ce are-un cântec sfânt" [3, 22]. Eul liric pledează pentru existența umană călăuzită de un ideal, căci altfel viața se reduce la subzistență.

În cel de al doilea volum, „Citirea proverbelor" (1979), apare pentru prima dată poezia antologică „Se zice că tăcerea...", reluată cu titlul „Tăcerea" în mai multe volume ce vor vedea lumina tiparului ulterior. Aici sînt revelate valențele negative ale tăcerii, o stare asociată cu ***lipsa*** de atitudine: „Se zice că tăcerea-i de aur,/ Dar cine ne va ierta pentru o mult prea lungă tăcere/ Dacă, chiar și cuvântul, în șoaptă rostit,/ Întrece uraniul în putere?" [5, 27]. Eul liric, voce a poetului creator, ripostează contra unei concepții adânc infiltrate în conștiința poporului, potrivit căreia tăcerea reprezintă o valoare etico-morală, o formă de manifestare a înțelepciunii. Comparația cu uraniul face transparentă referința la realitatea sovietică, în care se dezvoltase o întreagă industrie metalelor radioactive, considerate garanția progresului tehnologic. Extrăgându-și imaginea din realitatea imediată, familiară cititorului, poetul reafirmă încrederea în forța explozivă a cuvântului, care este în stare să dinamiteze falsurile promovate insistent de cerberii regimului comunist. Fiind înțeleasă ca limită a autoexprimării pe care oamenii și-o impun din umilință și obedință, tăcerea este condamnată de eul liric: „Acei care-au ajuns filozofi la școala tăcerii/ Astăzi nu mai au nimic cu misterul:/ Nu e decât semnul egalității/ Între a tăcea adevărul și neadevărul". Versurile constituie o negație a adagiului creștin *„tăcerea adevăr grăieşte"*, sugerându-se că îngăduința față de neadevăruri este inadmisibilă. Paralelismul dintre sintagma „școala vieții" și metafora „școala tăcerii" are o conotație subversivă, străbătând de la un nivel de adâncime, chiar dacă nu este exprimată direct în text, acuzația împotriva sistemului sovietic de instrucție care anihila individualitatea omului sub angrenajul ideologic. Eul liric îi opune pe inşii care își asumă, din lașitate, tăcerea ca model identitar omului infirm care și-ar dori să vorbească, dar este redus la tăcere prin fatalitatea destinului: „Ce mare, ce grea nedreptate/ Să taci: fie numai o dată, fie numai un singur cuvânt,/ Atunci când nenorocosul, sortit tăcerii din naștere,/ Ne asurzește gesticulând". Îmbinarea

oximoronică din final, creată prin asocierea senzațiilor de diferită natură, provoacă stupoarea cititorului, conducându-l spre ideea că darul divin al vorbirii nu trebuie disprețuit prin taciturnitate fără temei.

O altă formă negativă de manifestare a tăcerii este prezentată în poezia „Suflet mut", unde ***mutenia*** reflectă sterilitatea lăuntrică a omului filistin, atașat exclusiv de valorile materiale: „Întunecată peșteră, /plină cu oase albind,/ oase de cuvinte/ nerostite nicicând.// Tăcerea ta înfricoșează, / suflete mărunt,/ mutenia ta hrănită/ cu pâine și unt" [6, 44]. Eul liric sondează „arheologic" interioritatea aproapelui și se înspăimântă de pustietatea sufletească a individului care refuză cuvântul ca semn al evoluției spirituale. Imaginea peșterii pline cu „oase de cuvinte" sugerează că, în plină civilizație modernă, mai există ființe care nu ieșit din primitivism, înțeles ca viețuire a omului redusă la instinctul primar al asigurării cu hrană. Sufletul mut este oglinda societății consumiste și pasive, fără preocupări spirituale.

Explorată şi ca motiv inspirat din romantism, tăcerea vine să întregească definiția ***dragostei***: „Pe stradă vorbim despre multe.../ Mai iubim? Ori dragostea piere? Nici vorbă de dragoste –/ Florile cresc în tăcere" [3, 57]. În acest caz, tăcerea nu echivalează cu vidul auditiv, ci cu un semnificat care comunică sensuri din sfera nonverbalului. Ea exprimă timiditatea tinerilor care evită să-şi mărturisească sentimentele. Cercetătoarea Victoria Fonari observă pertinent: „Tăcerea vine dintr-o introvertire a poetului de a-și păstra taina emoției, dar și de a păstra veșnicia tăcerii prin cuvinte. În acest sens cuvintele oferă nuanțarea tăcerii de a fi împreună." [7, 19]. Declaraţiile pline de emfază distrug farmecul fragil al sentimentului, de aceea eul liric simte nevoia de a-şi proteja trăirile interioare şi iubita de patetism exacerbat. Adiţionând semnificaţiile din creaţia eminesciană, „sub semnul căruia poezia basarabeană va reface drumul spre valorile trecutului" [8, 257], floarea rămâne simbolul dragostei, al armoniei şi al aspiraţiei spre fericire.

Tot prin tăcere, eul liric îşi exteriorizează însingurarea provocată de absenţa iubitei: „Tace codrul cu frunza de-alamă,/ Tace stânca cu sufletul greu/ Şi vorbesc doar atunci când le cheamă/ Glasul tău, glasul tău, glasul tău" [6, 144]. Repetarea ultimei sintagme are rolul de a imita, la nivel fonetic, ecoul tânguirii. Vocea iubitei are puterea magică de a anima cadrul natural, corespondent cu tulburarea lăuntrică a îndrăgostitului.

Dorul cu reverberaţii eminesciene răzbate şi din versurile: „Mi-i dor de tine, iubito,/ Mi-i dor.//Multă e noaptea,/mută e noaptea/ fără tăcerea ta" [6, 135]. Reluarea unor secvențe din versul anterior sugerează tensiunea de care e copleşit eului vorbitor. Corelarea lexemelor *multă–mută*, pe lângă efectul de eufonie, augmentează obscuritatea ce învăluie sufletul personajului liric îndrăgostit. Dezlegarea se produce în ultimul vers, când cititorul află că, până şi tăcerea iubitei, aduce împlinire. Însă aici tăcerea nu semnifică refuzul comunicării, ci atingerea unei stări de inteligibilitate ideală.

Descoperirea ***genezei*** se produce, de asemenea, sub semnul tăcerii: „Cândva pe aici o mare a vălurat – / Doar liniștea i-o mai purtăm în glas,/ Adâncul ei curat, nemăsurat/ În doine și-n balade a rămas" [6, 28]. Liniștea aici marchează situarea într-un orizont atemporal, perpetuarea elementelor originare în fondul spiritual al fiecărui popor. Adunând apa primordială de la care pornește evoluția universului, marea devine simbol al apartenenței la stirpea geto-dacilor, al unității neamului românesc, al moștenirii culturale comune.

Exegeții Ion Ciocanu și Timofei Roșca identifică calmul, tihna și liniștea drept calități intrinseci ale poeziei lui Vasile Romanciuc din prima etapă de creație [[9], 76; [1]0,6]. Sunt trăsături care rezidă atât în starea pe care o transmite cu ajutorul figurilor create prin îmbinări inedite, cât și în tonalitatea cu care eul își „rostește" discursul, actualizând forţa sa ilocutorie şi perlocutorie cu toate mijloacele de care dispune: fonetice, morfologice și sintactice. Vom exemplifica pe baza unui text în care eul poetic evocă tăcerea naturii resimțită ca o ***liniște absolută***: „Liniște. Liniște. Liniște.../ Liniștea-i unicul grai.../ O, nu cumva să tresară/ Câmpia, / Să sperie bobul din pai..." [3, 29]. Accentuând prin aliterație consoana lichidă ***l***, se obține efectul acustic al curgerii liniștii peste câmpie. Reluarea vocalei ***i*** creează impresia de lungire a sunetelor, amplificată de punctele de suspensie de la finalul versurilor. Niciun sunet cu nuanţe virulente nu intervine în acest flux, inducând ideea de lipsă totală de mişcare, neclintire. Eul liric impersonal, contopindu-se parcă cu peisajul, nu îndrăznește să tulbure armonia naturii, de o măreție monumentală. Până și interjecția e rostită domol, din teama de a nu deranja ordinea universală instituită de spiritul suprem al divinităţii. Chiar dacă imaginea e construită cu mijloacele din spectrul figurativ al romanticilor şi nu mai surprinde prin noutate, valoarea ei constă în organizarea materiei sonore, care semantizează trăsăturile ritmice ale textului poetic.

Într-un alt text, eul liric invocă liniștea drept condiţie propice creaţiei: „Liniște... Într-un fel anumit/ Liniștea pentru suflet e ca o lumină/ Prin aerul ei auzi deslușit/ Toate cuvintele, ce s-au rostit pân-la tine" [5, 87]. Liniștea, asociată elementelor fundamentale în construcţia lumii – lumina şi aerul, nu mai este percepută ca o stare de spirit, ci ca o formă a materiei ce alimentează energiile vitaliste ale eului creator. Respirând liniștea, el resimte tentația originarului, tinzând să atingă comuniunea cu generaţiile anterioare pentru a descifra mesajul ce vine din „secole-apuse demult" în propria operă. Aerul, din perspectiva doctrinei ezoterice, este echivalentul sufletului, „a respira înseamnă a se spiritualiza […] prin respirație comunicăm cu sufletul lumii" [11, 96]. Eul-poet tinde să refacă, prin aerul liniştii, liantul spiritual ce îl leagă de strămoşi, transpunând în vers formele originare ale vieții neîntinate: „candoarea primului jurământ de iubire", „răsărirea întâiului spic din țărână", „Omul ce-a plăsmuit prima dată/Litere de aur pentru cuvântul Ţară". Recunoaștem în această înșiruire triada ce constituie pivotul

tematic al poeziei lui Vasile Romanciuc din prima etapă de creaţie: dragostea pentru femeie, pentru plaiul natal, pentru oameni. Tăcerea poetului suspendă cuvintele obişnuite, limbajul comun, căutând cuvântul dintâi care conţine sensul esenţial. Confesiunea „Alung pân-şi fiece umbră de şoaptă", îmbinând sinestezic vizualul şi auditivul, orientează spre ideea că liniştea, în cazul de faţă, nu este un fenomen de natură acustică, ci de unul care trece dincolo de universul senzațiilor sonore în cel al rațiunii. Prin vers, eul poetic îşi doreşte să fie cel care face lumea mai calmă, mai paşnică: „Chem liniştea: din ierbi, din miresme de grâne,/ Din fructul ce-n palma luminii se coace,/ S-ascult dacă gândurile ce vin dinspre mine / Sunt numai gânduri curate de pace". În spirit panteist, fiinţa accede în toate dimensiunile universului (vegetalul, terestrul solarul) pentru a aduce liniştea la o treaptă superioară – Pacea, în care se fac auzite doar inflexiunile gândurilor.

Idealul tăcerii, nevoia de sens, tânjirea după interpretare [12,77] sunt particularitățile unei poezii moderniste care încearcă să depășească criza eului, provocată de incapacitatea limbajului de a plia pe sensibilitatea omului modern. Vasile Romanciuc este şi el este în căutarea propriei formule ce i-ar exprima concepţia poetică. Autointitulându-se „purtătorul de cuvânt al tăcerii", acesta aderă la un crez artistic similar întrucâtva cu al lui Lucian Blaga, care afirmă: „Tăcerea devine uneori elementul cel mai preţios al limbii, adică singurul element prin care limba izbuteşte a se transcende pe sine" [13, 187]. Asimilarea creatoare a modelului blagian constituie resortul unor mutații radicale ale limbajului poetic, producându-se astfel fenomenul preluării şi armonizării cu spiritul poeziei moderne.

Eul-poet se confesează cititorilor: „Visez de mult o poezie de dragoste,/ o poezie neobișnuită,/ în care sentimentele pot fi citite,/ și înțelese/ fără dicționarul de neologisme,/ fără dicționarul de arhaisme"[14,15]. El tinde spre un ***nou limbaj*** poetic, care s-ar situa în afara convențiilor lingvistice de natură socială şi care ar crea un alt tip de semnificant din substanţa afectivităţii. Esenţa acestei metode noi de a scrie este explicată de Roland Barthes, care consideră că „poezia contemporană (...) încearcă să regăsească o infra-semnificaţie, o stare pre-semiologică a limbajului: deci, ea se străduie să retransforme semnul în sens". În continuarea reflecțiilor sale eseistul francez ajunge să definească poezia drept „un fel de analog, spațial și sensibil al tăcerii" [15, 263-264]. Să recupereze sensul semnului lingvistic prin transgresarea limbajului obişnuit tinde şi eul poetic al lui Vasile Romanciuc. Într-o epocă a pseudo-zeităților de pe „Olimpul de plastic", piticii care „sub limbă asudă" au desacralizat cuvîntul prin trepidaţie logoreică şi el poate fi resemantizat doar prin tăcere. Anume în această cheie pot fi descifrate versurile: „Sentimente care se văd,/ grație propriei lor lumini,/ Sentimente care,/ pentru a se face auzite,/ nasc liniștea mai întâi" [14,15]. Liniştea renăscută este o formă de manifestare a relației cu divinitatea, o tentativă de recuperare a sacralității.

O calitate temperamentală a modului de scrie al lui Vasile Romanciuc, care l-a făcut pe Alexandru Burlacu să-l aprecieze drept „cel mai puţin zgomotos între şaptezecişti” [16, 34], este dezvăluită în sonetul „Ecoul”. Întruchipat în personaj al textului liric, Ecoul ironizează dezinvolt pe seama destinului uman efemer şi se bucură de puterea de a trunchia cuvintele şi a le schimba sensul: „Te bucuri, ai speranţe: *viaţă, viaţă!*/ Eu îţi amintesc – subţire-i *aţă...aţă*”. Inaccesibilă îi este numai zona conştiinţei omului: „Nu-mi plac, detest cuvintele strigate/ Și le repet numai pe jumătate (...) Doar gândul ce lucrează în tăcere/ E grăitor, și n-am nicio putere/ Să fiu Ecoul gândului tăcut... ” [17,50]. Pe o tonalitate lipsită de gravitate, jovială chiar, eul poetic reiterează convingerea că sensurile cu adevărat profunde se pot naşte numai în tăcere.

Poetul are presentimentul că va coborî cândva în ***tăcerea morţii***. Imanenţa sfîrşitului însă nu-l sperie. Atmosfera degajată de discursul său este tanatică, însă nu are nimic lugubru, e o moarte liniştită, firească:

„acum
totul are culoarea nopţii
sunetul tăcerii

sunt singurul care ştie
că nu mai sunt

e o stare de sublim şi mister
care te obligă
să păstrezi discreţia

nici chiar Moartea nu ştie
că am murit” [18]

E un text eminamente modern, chiar şi aranjarea în pagină fiind purtătoare de sens. Deşi e scris în vers liber, poetul „rupe” versul cu intenţia de a scoate în evidenţă cuvintele cu o pondere semnificantă mai mare, dar şi pentru a impune cititorului acele pauze de tăcere necesare pentru a resimţi stările eului liric. Deicticul *acum*, de exemplu, semnifică situarea nemijlocită în orizontul temporal al morţii, care face moartea o certitudine. Conştiinţa sinelui efemer îl ajută pe eul liric să-şi depăşească condiţia, să ajungă la momentul final prin asumarea deplină a condiţiei umane, reuşind să anticipeze momentul în care moartea să-i fie impusă printr-o voinţă din afară, astfel anulând tragismul situaţiei.

În concluzie, menţionăm: proiectată pe o linie ascendentă, tăcerea e identificabilă la toate etapele de creaţie în universul liric al lui Vasile Romanciuc: de la cântec, ca refuz categoric al tăcerii, la tăcerea-laşitate, tăcerea-muţenie, tăcerea-dragoste, tăcerea-geneză până la simbolul cuprinzător al tăcerii ca limbaj poetic şi, în final, la tăcerea morţii. Influenţa modelatoare a unor motive din poezia lui Eminescu şi Blaga contribuie la decantarea unui simbol complex care desemnează însăşi poezia.

BIBLIOGRAFIE

1. CORTI, M. Pentru o enciclopedie a comunicării literare (trad. Ştefania Mincu). Constanţa: Pontica, 2000, 303 p.
2. BACHELARD, G. Aerul şi visele: Eseu despre imaginaţia mişcării; trad.: I. Mavrodin, Bucureşti: Univers, 1997, disponibil: https://ru.scribd.com/document/60547162/Gaston-Bachelard-Aerul-Si-Visele, vizitat 15.03.2018
3. ROMANCIUC, V. Genealogie (text în grafie chirilică). Chişinău: Cartea Moldovenească, 1974, 65 p.
4. SCARLAT, M. Istoria poeziei româneşti (în 4 vol.). Vol. II, Bucureşti: Minerva, 1984, 386 p.
5. ROMANCIUC, V. Citirea proverbelor (text în grafie chirilică). Chişinău: Literatura artistică, 1979, 134 p.
6. ROMANCIUC, V. Ce am pe suflet (text în grafie chirilică). Chişinău: Literatura artistică, 1988, 156 p.
7. FONARI, V. Lumina tăcerii în poezia lui Vasile Romanciuc// In: Revista Literară, 2017, nr. 10, p.19
8. BANTOŞ, A. Literatura basarabeană şi modelele literare europene. Bucureşti: Editura Muzeul Național al Literaturii Române, 2013, 264 p.
9. ROŞCA, T. Reminiscențe blagiene în poezia lui Vasile Romanciuc// In: Metaliteratură, 2001, nr. 3, p.76-81
10. CIOCANU, I. O inimă ce râde și plânge în cuvinte// Prefață la volumul „Note de provincial". Chișinău: Hyperion, 1991, 143 p.
11. STEINER, R. Esoterismul creştin: Propunere de cosmogonie psihologică (trad. M. Ivanescu). Cluj: Univers Enciclopedic, [s.a.], 131 p.
12. CĂRTĂRESCU, M. Postmodernismul românesc. Bucureşti: Humanitas, 2010, 506 p.
13. BLAGA, L. Aforisme (e-book). Bucureşti: Humanitas, [s.a.], 187 p.
14. ROMANCIUC, V. Purtătorul de cuvânt al tăcerii, Chişinău: Arc, 2011, 144 p.
15. BARTHES, R. Mitologii (trad. Maria CARPOV). Iaşi: Institutul European, 1997, 293 p.
16. BURLACU, A. Est-Etica lui Vasile Romanciuc// Metaliteratură, nr.1-2, Chișinău, 2013
17. ROMANCIUC, Vasile. Cuvântul ne adaugă vedere. Chișinău: PRUT, 2012, 72 p.
18. ROMANCIUC,V. Poezie// In: Contrafort, 2004, nr. 12 (122) [on-line], disponibil: http://www.contrafort.md/old/2004/122/781.html, vizitat 20.03.2018